

М., 1988. – С.345; ¹¹Курочкін О. Українські новорічні обряди “Коза і Маланка”. – Опішне, 1995. – С.13; ¹²Етнос і соціум. – К., 1993. – С.66.

Терешко Ю. (Україна)

СЛОВАЦЬКЕ ПИТАННЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40-60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Проблема міжнаціональних чесько-словацьких відносин існувала ще у роки Першої Чехословацької республіки. Вона стала логічним наслідком створення чехословацької держави на основі політичної концепції, яка намагалася представити чехів і словаків єдиною нацією. Активними прихильниками і провідниками цієї ідеї були видатні чеські політики, президенти ЧСР Т.Масарик і Е.Бенеш, а також члени найбільш впливових у країні чеських політичних партій.

Під час Другої світової війни на чеських землях був установлений режим німецького імперського протекторату, тоді як Словаччина мала власну клерикально-націоналістичну ідеологію і державу. Словацькі органи державної влади до 1944 р. були цілком незалежними від Чехії і користувалися обмеженою автономією навіть від фашистської Німеччини¹.

Саме часткове незалежне існування словацької держави у період другої світової війни, а також словацьке народне повстання 1944 р., виключили можливість повернення у перші повоєнні роки до Мюнхенської концепції створення унітарної Чехословацької держави. Після звільнення країни від фашистської окупації повернення до колишніх довоєнних міжнаціональних відносин стало практично неможливим. Тому емігрантському уряду у Лондоні довелось забути колишню політичну доктрину правлячих кіл про “єдину чехословацьку націю”².

Чеський історик Я.Рихлік у п'ятому розділі своєї праці “Чехи і словаки у ХХ столітті” “Чесько-словацькі відносини 1914-1945” доводить, що для створення єдиної політичної нації з чехів і словаків просто не вистачило часу. Фашистська окупація Чехії і утворення словацької держави перервали цей процес. Автономний рух у Словаччині був виявом процесу розвитку словацького етносу у політичну націю. В цьому розумінні такий рух був безумовно легітимним. Однак трагедією стало те, що провідною політичною силою цього руху була Глінківська словацька народна партія, яка спочатку набула консервативно-націоналістичного характеру, а з 1936 р. відкрито перейшла на тоталітарні профашистські позиції. В кінці війни хоча і перемогла ідея відродження єдиної держави двох націй, але словаки бажали приєднання до нової Чехословаччини на федеративній основі³.

Вирішальний вплив на визначення повоєнної долі Словаччини мало Словацьке національне повстання. Керівництво ним здійснювала Словацька Національна Рада (СНР). До неї входили представники компартії Словаччини і заново сформованої Демократичної партії. Від імені словацького народу 1-го березня 1944 року СНР оприлюднила заяву, в якій оголошувала себе єдиним носієм законодавчої і виконавчої влади у Словаччині. СНР виступала за відновлення єдиної держави двох рівноправних братніх народів – Чехословацької республіки⁴.

СНР, контрольована словацькими комуністами, вважала себе єдиним легітимним органом державної влади у Словаччині, вимагає від президента Е.Бенеша офіційної урядової заяви, яка б включала обіцянку виконання конституційних гарантій автономних прав Словаччини.

Протягом 1944-1945 рр. словацькі комуністи проводили сепаратистську політику, спрямовану на політичне відокремлення Словаччини від Чехії. При цьому вони вдало використовували русофільські настрої частини словацького населення⁵. Зокрема, Г.Гусак на партійних зборах піднімав питання про необхідність оголошення Словаччини однією з радянських республік. Він пропонував К.Готвальду після закінчення війни приєднати Словаччину до СРСР в якості 16-ої союзної республіки. Свою думку він аргументував тим, що ніби то є найщиріше побажання більшості словацького народу. Г.Гусак називав чехів, котрі

залишилися у Словаччині, словацької фашистської держави колабораціоністами, а євреїв – учасників руху опору – не надійними елементами і наполягав на їх ізоляції. Сталінські мислення, згідно з яким цілі групи людей за класовою чи національною ознакою могли підпадати під підозру і навіть бути фізично ліквідованими, так само типове для Г.Гусака, як і для всієї сталінсько-готвальдської гвардії КПЧ⁶.

Позиції словацьких комуністів стосовно автономії Словаччини підтримував у Лондоні лідер словацьких націоналістів Лацо Новомескі, котрий вважав, що словаки повинні мати право вибору залишатись у складі федеративної Чехословаччини чи приєднатись до СРСР.

Необхідно зауважити, що позиції словацьких комуністів і їх чеських товаришів з КПЧ часто не збігались у питанні майбутнього територіального устрою Словаччини. Більше того, КПС не довіряла ні чеським комуністам, ні урядові президента Е.Бенеша і намагалась довести, що керована нею Словаччина повинна сама використати право на свободу вибору. 17 вересня 1944 р. з'явилася резолюція СНР, яка проголошувала “нову Чехословаччину”. У цьому документі допускалась можливість виходу словаків з єдиної ЧСР і пошуку союзу з іншими братніми народами⁷.

Подібне трактування словацькими комуністами майбутнього Словаччини не відповідали зовнішньополітичним інтересам СРСР і самого Сталіна, особливо після 9 травня 1945 р., коли Прага була звільнена радянськими, а не американськими військами. Вимоги КПС суперечили договору про союз з чехословацьким еміграційним урядом Е.Бенеша, оскільки Радянський Союз ще у 1943 році безперечно визнав єдність і територіальну цілісність довоєнної ЧСР.

Хоча, як стверджує англійський історик Х.Сітон-Уотсон, зовнішня політика СРСР стосовно Словаччини не відрізнялась послідовністю. Майже до кінця 1944 р. Радянський уряд заявляв про територіальну цілісність Словаччини у довоєнних кордонах. А вже на початку листопада 1944 р. київське радіо почало вимагати приєднання східних областей Словаччини до СРСР. Різка зміна позицій Радянського Союзу у словацькому питанні була викликана тим, що раптово знайшлися сильні українські настрої у східно-словацькій Галичині, які вимагали приєднання до Радянської України. Сталінський уряд не хотів залишити жодного українця за межами СРСР так само, як чехів і словаків у країні “процвітаючого соціалізму”. Тому доля східних територій Словаччини фактично була вирішена вже наприкінці 1944 р. Формальне приєднання Підкарпатської Русі до УРСР відбулося у червні 1945 р.⁸

29 червня 1945 р. у Москві був підписаний чехословацько-радянський договір про Закарпатську Україну, повний текст якого містився у збірнику документів “Шляхом Жовтня”⁹.

Так була розв'язана національна проблема Підкарпатської Русі, що займала важливе місце у чехословацько-радянських відносинах наприкінці Другої світової війни. Цим історичним актом завершилось возз'єднання всіх історичних українських земель у складі єдиної держави, підкреслює український історик-славист С.В.Віднянський¹⁰.

Чеські комуністичні партії, в тому числі, демократичного і націоналістичного спрямування, а разом з ними і Е.Бенеш виступили за унітарну державу. Вони рішуче відкидали ідею чесько-словацької федерації (конфедерації), замість цього пропонували ідею встановлення трьох земельних урядів: Чехії, Моравії, Словаччини.

В умовах безумовного верховенства Центрального уряду ці три земельні території повинні були мати рівну ступінь обмеженої автономії.

Словацькі націоналісти, яких 1946 р. підтримувала більшість словаків, виступали за федеративну республіку. КПС надавала перевагу радянській системі і негативно ставилась до поділу ЧС на три рівноправні землі. Насправді ж словацькі комуністи агітували за більшу автономію Словаччини від Чехії лише до парламентських виборів 1946 р. КПС виступала за політичне головування пражського уряду на чолі з К.Готвальдом. У дискусіях зі словацького питання намітилась тенденція до угоди між чеськими та словацькими комуністами і чеськими націоналістами та націонал-соціалістами проти словацьких демократів, які користувались симпатією чеської Народної партії¹¹.

Таким чином, у 1946-1948 рр. майбутнє Словаччини розглядалось з трьох позицій, які можна визначити як словацький націоналізм, чеський націоналізм і чесько-словацький

(радянський) комунізм. Післявоєнна доля Словаччини вирішувалась не тільки внутрішньополітичними силами, але й у значній мірі визначалась зовнішньополітичними факторами. Позиції чеських і словацьких партій, особливо комуністичних, залежала від волі Радянського Союзу, Комінтерну, особисто Сталіна. У свою чергу, політика Московського керівництва у Словаччині змінювалась залежно від співвідношення політичних сил у Чехословаччині, а також від того, якими були відносини СРСР з країнами Заходу¹².

Зразу ж після лютневого політичного перевороту 1948 р., в результаті якого КПЧ монополізувала всю політичну владу, словаки були змушені надовго забути про ідею чесько-словацької федерації.

У березні 1948 р. Національні збори схвалили нову Конституцію ЧСР. У ній були законодавчо закріплені підсумки комуністичного перевороту. Формально декларувалось рівноправ'я чехів і словаків, але разом з тим фіксувались обмеження правового статусу словацьких національних органів¹³.

Конституція 1948 р. перетворила СНР на номінальний законодавчий орган. Навіть словацькі комуністи програли чеським колегам боротьбу за обмежену партійну автономію. Восени 1948 р. відбулося організаційне об'єднання КПЧ і КПС у єдину компартію, в результаті чого словацькі комуністи опинились у повній залежності від центральної празької партійної номенклатури.

Керівництво об'єднаної КПЧ не довіряло словацьким товаришам по партії, остерігалось їх сепаратистських настроїв. Після об'єднання чехословацької компартії наприкінці 1948 р. словацькі комуністи складали лише 12 % чисельного складу КПЧ у той час, як словаки складали 26 % від усього населення ЧСР. Подібна дискримінація за національною ознакою у КПЧ зберігалась аж до 1968 р.¹⁴.

Починаючи з 1949 р. і протягом 50-х рр., у Словаччині проводилась політика зменшення ролі органів місцевого самоврядування.

Обмеження політичних прав і свобод влада намагалась компенсувати фінансовими інвестиціями в економіку Словаччини. Частку словацької промисловості у загальнонаціональній економіці планувалось збільшити з 7 % у 1937 р. до 22,7 % у 1967 р. З цією метою КПЧ виділило значні капіталовкладення у розвиток проміндустрії.

Як свідчать офіційні джерела, у той час, коли промислове виробництво зросло у Чехії в 1964 р. у чотири рази порівняно з 1948 р., то в Словаччині – більше ніж у 6 разів. Частина національного доходу Словаччини зростає з 13 % у 1937 р. до 22 % у 1950 р., подвоївся прибуток на душу населення. Життєвий рівень словаків почав наближатися до рівня чехів, але диспропорції продовжували залишатись.

Разом із тим, існування політичних і етнонаціональних відмінностей між чехами і словаками, економічних диспропорцій між сходом і заходом країни залишалось важливою політичною проблемою у 60-ті рр. Більше того, індустріалізація Словаччини, покращання життєвого рівня її народу лише посилили національні почуття словаків, їх прагнення до створення федерації.

У 50-60-ті рр. словацька проблема ще більше загострилася. Партійна номенклатура замість того, щоб спробувати вирішити їх, розглядала вимоги словаків як вияв "буржуазного націоналізму"¹⁵.

Щоб подолати ці "негативні" явища, ЦК КПЧ на чолі з А.Новотним у грудні 1953 р. розв'язав кампанію проти так званого "буржуазного націоналізму" у Словаччині. Вже у квітні 1954 р. почався політичний процес, спрямований проти словацьких "буржуазних націоналістів" – Г.Гусака, А.Новоменського, Й.Хорвата, Л.Голдоша, Д.Окаліна та інших. Г.Гусака засудили до довічного ув'язнення, решта отримали тривалі тюремні терміни¹⁶.

Саме А.Новотний, який замінив на посаді Першого секретаря ЦК КПЧ К.Готвальда, після його смерті 14 березня 1953 р., несе основну відповідальність за організацію політичних репресій і терору, жертвами яких у 40-50-ті рр. стали від 60 до 100 тисяч осіб. Продовження сталінського політичного терору у ЧСР було одним з основних злочинів режиму А.Новотного, і аж до 1968 р. Політбюро продовжувало керувати країною сталінськими методами, підштовхуючи її до економічної і політичної безодні. Комуністичний режим повністю

ігнорував справедливі прагнення словаків до відновлення словацьких політичних інститутів влади, утворених у 1944-1945 рр.

З усією очевидністю це було підтверджено новою конституцією, прийнятою у липні 1960 р. Національними зборами. Чехословаччина оголошувалась державою двох рівноправних народів – чехів і словаків, про інші національності мова не йшла. У той же час конституція закріплювала обмеження повноважень словацьких органів влади і управління, автономія Словаччини була урізана і фактично перестала існувати.

Конституція відмінила інститут уповноваження, тобто словацький уряд. Значно збузився об'єм прав СНР, включаючи право керувати народними виборами. Натомість зросло відомче управління з Праги, особливо у сфері державної безпеки. Таким чином у 1960 р. за допомогою традиційного празького централізму була зроблена чергова спроба насильно перетворити ЧСР в суто унітарну країну¹⁷.

Це не могло не викликати протидії з боку словаків. Величезні помилки комуністичного режиму у сфері національної політики 1948-1967 рр. призвели до поглиблення словацької проблеми. До кінця 80-х рр. у Словаччині панувало уявлення про принципово нерівноправні відносини між двома частинами країни, які перетворювали словаків у народ “віце-голів і заступників”, національну меншість другого гатунку¹⁸.

Щоб зміцнити свою владу у Словаччині, А.Новотний підтримує кандидатуру А.Дубчека, котрий 4 квітня 1963 р. став першим секретарем КПС. За його допомогою празьке керівництво сподівалось приборкати словаків, які перш за все вимагали політичної реабілітації словацьких націоналістів, відновлення громадянських, національних і політичних свобод як у Братиславі, так і по всій країні.

Лише 10 квітня у 1963 р. режим А.Новотного під тиском громадськості був змушений реабілітувати Г.Гусака – лідера “словацьких буржуазних націоналістів”. Насправді ж, на думку, З.Млинаржа, – Г.Гуска був яскравим сталіністом. До свого арешту він був одним з найбільш умілих провідників сталінської політики у Словаччині. Разом із тим, він проявляв турботу, щоб словацькі національні інтереси не зазнавали утисків празького централізму. Не дивлячись на те, що він сприяв перемозі сталінізму у Чехословаччині, Г.Гусак став його жертвою, оскільки інші сталіністи бачили в ньому небезпечно талановиту особу, а захисники празького централізму – небезпечного провідника словацьких національних інтересів.

Небажання сталінської кліки у КПЧ союзу з Г.Гусаком змусило його замаскувати у 60-х рр. свої справжні переконання і приєднатись до радикальних течій¹⁹.

О.Дубчек, котрий до кінця 1967 р. нічим особливим себе не проявив, також не бажав бачити Г.Гусака у своєму найближчому оточенні через його хворобливе бажання влади, надаючи перевагу своєму особистому другу В.Біляку²⁰.

Наприкінці 1967 р., через грубі помилки в національній політиці режим А.Новотного зіштовхнувся з сильним протистоянням не лише словацького населення, але й словацьких комуністів і їх лідерів. Невдало “вирішена” словацька проблема стала однією з головних причин повалення сталінського режиму і початку “Празької весни”.

На думку О.Шика, основною помилкою А.Новотного було непримиренне відношення до все більш зростаючої опозиції словаків. Він не перестав називати групу, яка сконцентрувалась навколо Г.Гусака, носіями антисоціалістичного, словацького буржуазного націоналізму. Ненависть Г.Гусака до А.Новотного зростає, він активно підтримував опір празькому централізму і персонально Новотному. Г.Гусак сформулював вимогу, щоб республіка була перетворена на федерацію двох рівноправних народів. Опозиційні голоси швидко поширювались і здійснювали вплив на Першого секретаря КПС А.Дубчека, якого А.Новотний вважав надійним кадровим працівником у Словаччині.

Влітку 1967 р. А.Новотний, намагаючись змінити своє положення у Словаччині, зробив поїздку по деяких містах Словаччини і спробував відділити словацький народ від “націоналістичних підбурювачів”. У своїх публічних виступах він закликав до федералізації, називав виступи опозиції виявом буржуазного націоналізму. Однак його виступи не отримали підтримки. Усі свідомі словаки і активісти КПС вимагали його відставки²¹.

Момент істини настав на жовтневому пленумі ЦК КПЧ, на якому йшлося про роль партії у

розвитку суспільства. На ньому вперше О.Дубчек від імені словацьких комуністів заговорив про необхідність підвищення повноважень словацьких партій і державних органів влади, про некомпетентне волонтаристське втручання ЦК КПЧ у внутрішні справи Словаччини. У відповідь А.Новотний звинуватив його в захисті лише вузьконаціональних інтересів, що він не проводить політики КПЧ у Словаччині. Це загострило ситуацію, налаштувало не лише словацьких комуністів, але й більшість ЦК КПЧ проти А.Новотного. Таким чином, «словацьке питання» стало детонатором, вибух якого відкрив шлях до «Празької весни» і призвів до повалення режиму А.Новотного 5 січня 1968 р.²². Цьому також сприяла позиція Москви. Л.Брежнев визнав, що словацька проблема вимагає негайного вирішення, уточнення статусу Словаччини²³.

Нова спроби вирішити національну проблему Словаччини була зроблена 5 квітня 1968 р., коли Дубчеківське керівництво КПЧ прийняло “Програму дій”. Цим документом передбачалося створення двох цілком незалежних партійних організацій, об’єднаних і міжнаціональну компартію Чехословаччини. Це положення задовольняло вимоги словацьких комуністів і ліквідувало асиметричну модель управління КПЧ²⁴.

Уперше КПЧ зробила спробу виправити серйозні помилки у державно-правовому регулюванні відносин чехів і словаків. З цією метою необхідно було «зберегти переваги соціалістичного федеративного устрою як візитної і випробуваної державно-правової форми співіснування народів у спільній соціалістичній державі. Пропонувалось створити конституційний закон, який би закріплював принцип збалансованого устрою. Крім того, в інтересах зміцнення єдності, згуртованості і національної самобутності усіх національностей ЧССР – угорців, поляків, українців, німців – розробити статут, який упорядкує положення і права окремих національностей і гарантуватиме можливість національного життя, розвитку їх самобутності”²⁵.

Важливим кроком до відновлення національних і політичних прав словаків, ліквідованих після лютневого перевороту 1948 р., стало створення 15 травня 1968 р. комітету по підготовці державного впорядкування республіки під керівництвом голови Чехословацького уряду, комуніста-реформатора О.Черкіна та державної комісії по вирішенню профспілкових питань федералізації на чолі з заступником голови уряду Г.Гусаком.

Пропозиція представників моравських областей створити тричленну федерацію була комісією відхилена і вся подальша робота велась над проектом створення федерації двох народів. Важливим було також рішення створити у Чехії подібний СНР орган народного представництва – Чеську Народну Раду²⁶.

Після придушення “Празької весни” 27 жовтня 1968 р. Національні збори прийняли конституційний закон про федерацію. Відтоді Чехословаччина перетворилась у федерацію двох республік – Чехії і Словаччини. Поряд із загальними федеральними органами створювались і республіканські виконавчі і законодавчі структури. Федеральний парламент почав складатись з двох палат – народної і палати національностей²⁷.

Але на практиці тоталітарний режим КПЧ на чолі з Г.Гусаком не зміг гарантувати Словаччині тої автономії, яку закріплював конституційний закон. Це було абсолютно неможливо через відновлення у 1969 р. цензури друку, ліквідації свободи слова. “Реальний соціалізм” у період керівництва Г.Гусака лише загнав словацьку проблему у глухий кут. Оскільки декларація автономії Словаччини так і залишилась лише на папері. Історичний шанс стати дійсно демократичною федеративною республікою Словаччина отримала лише після “оксамитової революції” 1989 р.

Пам’ятаючи сумні роки 40-60-х років, уряд Словаччини 14 липня 1992 р. вирішив оголосити її суб’єктом міжнародного права, тобто суверенною державою.

Як зазначає вчений Р.М.Постоловський, шляхом угоди двох провідних партій між ГДП і РЗДС про мирне “розлучення” чехів і словаків, підписаної 23 липня 1992 р., без всенародного референдуму була ліквідована єдина держава чехів і словаків²⁸.

Отже, величезні помилки режиму КПЧ у національній політиці, які супроводжувались політичним насильством, а також історичний досвід та самобутні національні і політичні традиції словаків зробили неможливим в умовах демократії існування Чехії і Словаччини у складі єдиної федеративної держави.

¹Brown A., Wightman J. Czechoslovakia: Revival and retreat // Political culture and political change in communist countries / Ed. by Brown A., Grey J. – N.Y., 1977. – P.159-196. – P. 186; ²Терешко Ю.М. Протистояння Е.Бенеша і комуністів у словацькому питанні (1944-1946 рр.) / Нова педагогічна думка. – № 1. – С.81-82; ³Rychlík J.Иельї а Slovбсі ve 20.stoletn. Iieskoslovenskй vztahy 1914-1945. – Bratislava, 1997; ⁴Історія західних та південних слов'ян ХХ ст. – Харків, 1998. – С.207; ⁵Терешко Ю.М. Указ. раб. – С. 245-245; ⁶Млинарж З. Мороз ударил из Кремля. – М., 1992. – С. 81-82; ⁷Korbel J. Twentieth-century Czechoslovakia: the meanings of its history. – N.Y., 1977. – P. 192; ⁸Seton-Watson H. East European revolution. – N.Y., 1955. –P. 180; ⁹Шляхом Жовтня : 3б. док. – Ужгород, 1965. – Т.IV. – С. 284; ¹⁰Віднянський С.В. Україна в зовнішньополітичних концепціях Чехословаччини (1918-1989 рр.) // УІЖ. – 1997. – № 1. – С.57; ¹¹Seton-Watson H. Указ. раб. – Р. 188-189; ¹²Терешко Ю.М. Указ. раб. – С.84; ¹³История стран Центральной и Юго-Восточной Европы ХХ века / Валева Е.Л., Желицкий Б.Е., Калашникова Н.Ю., Серапионова Е.П. и др.; Под ред.проф.А.В.Фадеева. – М., 1997. – С. 90; ¹⁴Korbel J. Указ. раб. – Р. 259-269; ¹⁵Korbel J. Указ. раб. – Р. 260; Hejzlar Z. Praha ve Stnpu Stalina а Brehnma. Vznik а porbhnka reformnno komunismu v Iieskoslovensku. – Praha, 1991. – S. 46; ¹⁶Шик О. Весеннее возрождение – иллюзии и действительность. – М., 1991. – С. 74-75; ¹⁷Kural V.Историкй zбземн иесkoslovenskй reformy 1968 // Iieskoslovensko roku 1968. 1 dnl / Vйд. red. V.Kural. – Praha: Parta, Ёstav mezinбrodnih vztahщ, 1993. – S. 11; ¹⁸Brown A., Wightman J. Czechoslovakia: Revival and retreat // Political culture and political change in communist countries / Ed. by Brown A., Grey J. – N.Y., 1977. – P.159-196. – P. 186; ¹⁹Млинарж З. Указ. раб. – С. 246-250; ²⁰Kural V.Историкй zбземн иесkoslovenskй reformy 1968 // Iieskoslovensko roku 1968. 1 dnl / Vйд. red. V.Kural. – Praha: Parta, Ёstav mezinбrodnih vztahщ, 1993. – S. 11; ²¹Шик О. Указ. раб. – С 2460250; ²²Moravec J. Iieskoslovenskб krize – rok 1967 // Iieskoslovensko roku 1968. 1dnl / Ved. red. V.Kural. – Praha: Parta, 1993. – S.21-23; ²³Латыш М.В. «Доктрина Брежнева» и «Пражская весна» 1968 года // Советская внешняя политика в годы холодной войны (1945-21985 гг.) Новое прочтение / Отв.ред.Л.Н.Нежинский. – М., 1995. – С. 304; ²⁴Remington R.A. Winter in Prague: Documents on Cechoslovak communism in crisis. – Cambridge, 1969. – P. 265-287; ²⁵Акинн program KСИ, ршijatэ на plenбrнnm zбsedbnн ЁV KСИ dne 5 dubna 1968 // Rudm рrбvo. – 1968. – 10 dubna. – S.13-14; ²⁶Оsm mmsнщ praнsheho jara 1968 / А.Вепинк, V.Mencl, J.Domanskэ J.Нбjek, V.Kural. – Praha, 1991. – S. 98-99; ²⁷История стран Центральной и Юго-Восточной Европы ХХ века. – С. 97-98; ²⁸Історія західних та південних слов'ян ХХ ст. – С. 395.

Тимчик Н. (Україна)

ЕТНОГРАФІЧНІ НАДБАВНЯ ЧЛЕНІВ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ВІДДІЛУ РОСІЙСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА

Необхідність різнобічного дослідження південно-західного краю гостро хвилювала видатних представників наукової думки України 60-70-х рр. ХІХ ст., більшу кількість з яких складала професура університету Св. Володимира та викладачі інших учбових закладів. У цьому плані значну роль відіграла діяльність “Комісії для статистичного і природничо-історичного опису губерній Київської учбової округи”, яка знаходилася при Київському університеті і не виконала свого завдання; проведення з подачі К.Ф. Кесслера у Києві двох з'їздів природничих дослідників (1861, 1862 рр.) 1869 р. Російським Географічним Товариством була організована Російським Географічним Товариством дворічна експедиція в південно-західний край під керівництвом П.П. Чубинського.

Експедиція охопила дослідженням територію Київської, Волинської, Подільської, частково Полтавської, а також окремі повіти Мінської, Люблінської, Седлецької, Гродненської губерній і Бессарабію. В роботі експедиції взяли участь багато культурно-громадських діячів (М.П. Драгоманов, В.Б. Антонович, М.В. Лисенко, О.О. Русов та ін.) і численні кореспонденти з місць. Усього було здійснено три тривалі подорожі, під час яких П.П. Чубинський відвідав п'ятдесят чотири повіти, населені українцями. Маршрут першої експедиції пролягав від Києва